

CANER SOLAK (2020) TÜKETİM KÜLTÜRÜ EKSENİNDE TÜRK ROMANINDA MİRASYEDİ TİPİNİN GELİŞİMİ (1875-1928). KONYA: ÇİZGİ KİTABEVİ YAYINLARI, 484 SF., ISBN: 978-605-196-406-5.

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN-ÇELİK*

Dr. Öğr. Üyesi Caner Solak'ın, *Tüketim Kültürü Ekseninde Türk Romanında Mirasyedi Tipinin Gelişimi (1875-1928)* adlı çalışması, 2020 yılında, Çizgi Kitabevi Yayınları tarafından kitaplaştırılır. Kitap, yazarının 2019 yılında hazırlayarak sunduğu doktora tezinden yola çıkılarak oluşturulmuş akademik bir incelemedir. Dr. Caner Solak, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde görev yapmaktadır.

Çalışmaya, Türk edebiyatında başlangıcından 1928 yılında Latin harflerinin kabulüne kadar geçen süre içerisinde yazılmış romanlar temel malzeme olarak ele alınmıştır. Daha sonra bu romanlara tip tahlili açısından bir sınırlama getirilmiş ve mirasyedi tipi üzerinde durulmuştur. İlk dönem romanlarında ele alınan yanlış Batılılaşma sorunsalı, Türk edebiyatının temel meselelerinden birisidir. Bu sorunsalın da irdelendiği kitapta, yanlış Batılılaşma sürecinde oluşan tüketim kültürü, değişen gündelik yaşam biçimleri, baba yokluğunun yol açtığı boşluklar, zenginlikten fakirliğe düşen insanların durumları, mirasyedilerin yaşam biçimleri gibi meseleler üzerinde de durulmuştur. Metin çözümlenmesi aşamasında modern eleştiri kuramlarından yararlanılmış, yeri geldiğinde sosyolojik, psikolojik ve ekonomik alana ait veriler tahlil sürecine dahil edilmiştir.

Çalışma, “Ön Söz”, “Giriş”, “Sonuç” ve “Kaynakça” dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm, “Kavramlar, Yaklaşımlar ve Tarihsel Gelişmeler”; İkinci Bölüm, “Mirasyediliği Doğuran Sebepler”; Üçüncü Bölüm, “Mirasyediliğin Günlük Hayatı” ve Dördüncü Bölüm, “Mirasyediliğin Akıbeti” başlıklarını taşımaktadır.

Giriş’te, Tanzimat dönemi içerisinde Batılılaşma süreci ile birlikte ortaya çıkan mirasyedi tipi üzerine *Tüketim Kültürü Ekseninde Türk Romanında Mirasyedi Tipinin Gelişimi (1875-1928)* adlı çalışmadan önce yapılan yayınlar tanıtılmış ve sonra bunların bir değerlendirmesi yapılmıştır. Yazar kendisinden önce Şerif Mardin, Berna Moran, Jale Parla ve Nurdan Gürbilek gibi ustaların konu ile ilgili eserlerini merkeze alarak bir yorumlamada bulunmuştur. Sonra yine bu konu üzerinde çalışmaları bulunan Fatih Arslan, Abdurrahman Kolcu, Salim Çonoğlu, Mehmet Narlı, Banu Dağtaş ve Berna Uslu Kaya'nın yazıları da değerlendirme kapsamına dahil edilmiştir. Böylece kitabın alt yapısı oluşturulmuştur. Dr. Solak, bu birikimin üzerine kendi araştırma ve inceleme sonuçlarını eklemiştir.

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Beytepe, Ankara 06800.
sdilek@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0002-9366-8194
Gönderim tarihi: 22/11/2021 Kabul tarihi: 22/12/2022

“Kavramlar, Yaklaşımlar ve Tarihsel Gelişmeler” başlığını taşıyan ilk bölümde, iki alt başlık bulunmaktadır: “Sefahat ve Tüketim Kültürü İlişkisi” ile “Sefahatin Mağrurları ve Mağdurları: Mirasyediler”.

“Sefahat ve Tüketim Kültürü İlişkisi” bölümünde, tüketim kültürü, tüketim toplumları ve modernleşme arasında bir bağ kurularak anlatılmıştır. Bu kavramlar kuramsal olarak tanımlandıktan sonra örneklem alanı için öncelikli olarak XIX. yüzyıl Osmanlı toplumu ele alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu açısından İstanbul merkezli bir tüketim kültüründen söz edilirken yeri geldiğinde İzmir, Ankara ve Kayseri gibi şehirler de kavramın tartışıldığı mekânlar olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Birinci bölümün ikinci alt başlığını oluşturan “Sefahatin Mağrurları ve Mağdurları: Mirasyediler” kısmı kendi içerisinde şu alt bölümlere ayrılmaktadır: “Mirasyedi Tipinin Tanımı ve Çeşitli Adlandırmaları” ile “Geleneksel Anlatılar ve Mirasyedi Tipinin Soy Kütüğü”.

Bu bölümde önce mirasyedi tipinin tanımlaması yapılmakta ve Türk romanlarındaki görünüşleri üzerinde durulmaktadır. İlk dönem içerisinde alafrağa mirasyedilerin “didon”, “züppe”, “şık”, “centilmen” gibi sıfatlarla tanımlandığını, II. Meşrutiyet sonrasında ise bu tiplenin başka görünüşlerinin ve adlandırmalarının ortaya çıktığını görüyoruz. Örneklemek gerekirse Tanzimat döneminin “didon”, “züppe”, “şık” ve “centilmen”leri, II. Meşrutiyet sonrasında “monşerler”, “bobstiller”, “çarlistonlar”, “deri meşin ceketliler” şeklinde bir değişime ve dönüşüme uğramışlardır. Bu isimlendirme ve tanımlamalar, mirasyedi tiplerinin zaman içerisindeki yeni görünüşlerinden başka bir şey değildir.

“Geleneksel Anlatılar ve Mirasyedi Tipinin Soy Kütüğü” bölümü, mirasyedi tipinin geleneksel edebiyatta olup olmadığının tartışmaya açıldığı bölümdür. Burada, Karagöz ve Orta oyunlarından başlayarak tiplenin gelişiminin izleri takip edilmiş, sonrasında bir halk hikâyesi olan *Hançerli Hanım Hikâyesi* üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm, “Mirasyediliği Doğuran Sebepler” başlığını taşımaktadır ve temel olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır: “Evin İçi: Eksik Aileler / Sorunlu Ebeveynler” ve “Evin Dışı: Tehlikeli Dış Dünya”.

“Evin İçi: Eksik Aileler / Sorunlu Ebeveynler” bölümünde, “Babanın Yokluğu”, “Yaşlı Alafrağa Tipler”, “Konak Hayatı”, “Gösterişçi Yüzeysel Eğitim”, “Mirasyedinin Psikolojik Özellikleri” ve “İçgüveysilik: Başkalarının Mirasını Tüketmek” konularına yer verilmektedir. Türk romanlarına yansıdığı kadarıyla mirasyedi tipinin mevcudiyeti baba yokluğu ile başlamaktadır. Dr. Solak, romanlarda baba yokluğunu hem somut hem de sembolik anlamda ele alarak değerlendirmesini yapmıştır. Örnek olarak şu eserlere yer vermiştir: *İntibah, Emanetçi Sıtkı, Bahtiyarlık, Zehra, Karnaval, Para, Muhadarat, Sefile, Dâmen-âlûde* vd. Romanlarda mirasyedi tipinin oluşumunda ve olumsuz olarak aktarımında, baba yokluğu kadar önemli bir diğer unsur da var olan babaların ya da ebeveynlerin alafrangalığa aşırı derecede meraklı olmalarıdır. *Karnaval, Metres, Kapalı Kutu...* romanlarında olduğu gibi. Mirasyedi tiplerinin psikolojik özelliklerinin de açıklandığı kitapta, ayrıca konak hayatının ve yüzeysel eğitimin mirasyedi kişiler üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. İçgüveysi olan mirasyedi tipler ise başkalarının mirasını tüketen insanlar bağlamında değerlendirmeye alınmıştır.

“Evin Dışı: Tehlikeli Dış Dünya”, kitabın ikinci bölümünün bir diğer ana alt başlıklarından birisidir ve şu bölümlerden oluşmaktadır: “Kurnaz Arkadaşlar / Dalkavuklar / Saticılar”, “Zevk ve Eğlence Mekânları”, “İçki”, “Ölümcül Kadınlar ve Metres Ekonomisi”. Başlangıcından 1928 yılına kadar yazılan romanlarda, mirasyedi tipler için evin dışı, çoğunlukla tehlikeli bir ortam olarak tasvir edilmektedir. Bu tiplerin kötü alışkanlıklar edinmelerinde kurdukları arkadaşlıklar ve onlarla oluşturdukları ilişki biçimleri belirleyici birer unsur olmaktadır. Örneğin *İntibah, Felâton Beyle Râkım Efendi, Paris'te Bir Türk, Karnaval, Araba Sevdası, Dâmen-âlûde, Metres, Tebessüm-i Elem* vd. romanlarda bu durumdan söz edilmektedir. Yine romanlarda evin dışına taşan alışkanlıklar arasında öne çıkan iki temel mesele vardır. Bunlar, içki içme ile metres edinme ve onunla birlikte olma alışkanlıklarıdır. Bu alışkanlıkların tümü mirasyedi tiplerin hazin sonunu hazırlayan sebepler arasında

yer almaktadır. Mirasyedi tiplerinin analizi için dışarısının anlatıldığı romanlarda en çok sözü edilen mekân, İstanbul olmuştur.

Tüketim Kültürü Ekseninde Türk Romanında Mirasyedi Tipinin Gelişimi (1875-1928) adlı kitabın üçüncü bölümü, “Mirasyediliğin Günlük Hayatı” başlığını taşımaktadır. “Döngüsel Boş Zaman Etkinlikleri” ve “Tüketime Dayalı Hayat Tarzının Nedenleri” bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır.

Caner Solak’ın dönem romanlarından (*Felâton Beyle Râkım Efendi, Karnaval, Vah, Sefile, Araba Sevdası, Zehra, Metres, Sözde Kızlar* vd.) yaptığı tespitlere göre, mirasyediler sahip oldukları servet nedeniyle yaşam biçimlerinin büyük bir çoğunluğunu serbest zamana çevirmiş olup boş zamanlarını da üretmek yerine tüketmek için harcamışlardır. Amaçsız gezintiler, rutin tüketim, eğlence mekânlarını ziyaret, süslenme ve kişisel bakımlarına zaman harcama, modayı takip etme gibi işler onların gündelik yaşamını doldurmaktadır. Tüm bu sıralanan unsurlar, yararlı ve üretime dönük işler olmaktan çok tüketime dönük olumsuz unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Tüketime Dayalı Hayat Tarzının Nedenleri”nin tartışıldığı bölümde, şu alt başlıklar açılmış olup bu yolla romanlardaki mirasyedi tiplerinin yaşam tarzlarındaki tüketim biçimleri de sınıflandırılmış olur: “Taklit”, “Statü Arayışı”, “Cinsel Açlık ve Aşkın Maddileşmesi”, “Haz Arayışı”. Bu mesele için örneklendirilen romanlar arasında *Felâton Beyle Râkım Efendi, Karnaval, Bahtiyarlık, Paris’te Bir Türk, Muhadarat, Tebessüm-i Elem, Araba Sevdası, Kesikbaş, Sözde Kızlar* vd. bulunmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünde, “Mirasyediliğin Akıbeti” üzerinde durulmaktadır. Bu akıbet, Dr. Caner Solak’ın kavramlaştırmasıyla şöyle özetlenebilir: “Sefahatten Sefalet”, “Hikâyesi Bitmeyen Budalalar”, “Çalışmak Zorunda Kalan Mirasyediler”, “Tüketimin Suça Bulaştırdığı Mirasyediler”, “Tüketilen Miraslar”, “Mirasyedilerin Mağdur Ettikleri”, “Kötü Çocuklar: Mirasyediler”. *Zehra, Sail, Sefile, Feryat, Tesadüf, Tebessüm-i Elem, Sözde Kızlar, Deli Gönül, Muhadarat, Gulyabani* gibi romanlarda aslında anlatılan örnek olaylar, kurgunun yapısı, yazarının yaratıcılığı gibi unsurlar farklı farklı da olsa mirasyedi tipinin akıbeti bir iki istisna roman dışında hep olumsuzdur. Mirasyediler şu veya bu şekilde hep yenilen, tükenen, kaybeden insanlar olmuşlardır.

Caner Solak’ın tespitlerine göre, başlangıcından 1928’e kadar yazılan dönem romanlarının en çok işlenen konularından birisi, kitapta ele alınan ve üzerinde durulan şekliyle tüketim biçimleridir. Dönem içerisinde gözlemlenen tüketim kültürü ile mirasyedi tipleri ve yanlış batılılaşmanın bu tipler üzerindeki etkisi konuyu destekleyen çerçeve anlatılardır. Batılılaşmanın özümsemediği ve anlaşılmadığı durumlarda, dış görünüme dayalı / sahte /yapay/ gösterişe dayalı tüketim biçimleri insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yazarların büyük bir çoğunluğu bu yanlış anlaşılmayı ya eleştirmişler ya da hicvetmişlerdir. Bunun için de romanlarında kurgulanan mirasyedi tiplerine, meselenin özünü yansıtmak adına oldukça önemli misyonlar yüklenmiştir.

Tüketim Kültürü Ekseninde Türk Romanında Mirasyedi Tipinin Gelişimi (1875-1928) adlı kitap, yukarıda da sözü edildiği üzere ele alınan meseleler ve kullanılan yöntemler açısından okurunu tatmin edecek bilgilerle doludur.